

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

№6

ILMIY ELEKTRON JURNALI





ISSN: 2181-3965
VOLUME 6
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

Sharipov Qo‘ng‘irotboy Avezimbetovich – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, texnika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma’naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta’lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

To‘lqin Zakirovich Teshabayev –iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne’matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Fan, ta’lim, madaniyat, sport va yoshlar masalalari qo‘mitasi raisi

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta’lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu’min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyevich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasi professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o‘g‘li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedrasi dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Hazratqulov Shahboz Boboqul o‘g‘li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasi dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas’ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O’zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

“**Moliyaviy texnologiyalar**” ilmiy elektron jurnali 23.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5

MUNDARIJA			
1.	Jumayev Akbar Mahmudovich	Turizmning hududiy iqtisodiyotdagi o‘rni va joylashtirish resurslaridan foydalanish samaradorligini statistik baholash	8
2.	Mamutova Amina Raxmetovna	Qurilish tashkilotlarida zamonaviy va ananaviy usullarda xarajatlarni hisoblashning usullari	14
3.	Нурматова Насиба Шерзодовна, Гозиев Ризоиддин Чулпонович	Экономическая роль Узбекистана как стратегического партнера в Центральной Азии	23
4.	Amatov Azizbek G‘ayrat o‘g‘li	Tijorat banklarida aktiv va passivlarni boshqarishda obligatsiya emissiyasining o‘rni: likvidlik, muddatlar nomuvofiqligi va qayta moliyalash risklari	29
5.	Saitkulov Suxrob Shavkatovich	Budjet tashkilotlarida ichki auditning natijadorligini baholash ko‘rsatkichlari tizimini takomillashtirish	36
6.	Kulboyeva Nargiz Majitovna	Tijorat banklari faoliyatini transformatsiyalashuv jarayonini takomillashtirish	43
7.	Alimqulov Hikmatulla Bahrom o‘g‘li	Prognozdan ortiq soliq tushumlarini hududiy budjetlarda qoldirishning tabaqalashtirilgan mexanizmi	52
8.	Jo’rayev Shoxrux Yunusali o’g’li, Temirova Dilshoda Erkin qizi, Togayev Salim Sobirovich	Loyiha boshqaruvida Scope creep muammosi: sabablari, oqibatlari va oldini olish mexanizmlari	61
9.	Djurayeva Iroda Bahrom qizi	O‘zbekistonda institutsional islohotlar samaradorligini xalqaro boshqaruv indikatorlari asosida baholash	68
10.	Otaxonov Komilxon Saidolim o‘g‘li	Oliy ta’lim muassasalarining iqtisodiy barqarorligini kompleks baholash metodologiyasini takomillashtirish	73
11.	Tillaxo‘jayeva Sadoqatxon Shuxrat qizi, Ungarbayeva Aynura Baxtiyer qizi, Togayev Salim Sobirovich	Loyiha boshqaruvida xaridlar va manfaatdor tomonlar bilan ishlash	80
12.	Mexmonaliyev Abbosjon G‘ayratjon o‘g‘li	“Yashil” loyihalarni moliyalashtirishda moliyaviy-ekologik skoring modelini joriy etish mexanizmini takomillashtirish	88
13.	Shovkatov Nodirjon Ne’matjon öğli	Özbekistonda köçmas mulkni ommaviy baholaşning institutsional va metodologik asoslarini takomillaştiriş	95
14.	Jo‘rayev Isroil Ibrohimovich	Tijorat banklari faoliyati transformatsiyalashuvining bank xizmatlari raqobatbardoshligini oshirishdagi roli	103

15.	Tadjibekova Dilnoza Baxtiyarovna	Fintex to‘lov servislarining (Payme, Click, Uzum) moliyaviy inklyuziyani kengaytirishdagi roli va ahamiyati	112
16.	Davranov Odil Jumanazarovich	Surxondaryo viloyatida ovlangan baliqlar hajmi ko‘rsatkichlarini arima modeli yordamida prognozlashtirish	124
17.	Tashxodjayeva Sevara Yarashevna	HR-brendingning paydo bo‘lish shart-sharoitlari va asosiy tushunchalarining shakllanishi	135
18.	Shaislamova Nargiza Kabilovna, Zohidova Ruxsora Komiljon qizi	O‘zbekistonda islomiy moliya asosida investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlari	141
19.	Сабирова Лола Шавкатовна	Взаимосвязь экономических и этических основ Узбекского предпринимательства	152
20.	Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich	O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar va moliyaviy texnologiyalar bozorining rivojlanishi: tendensiyalar, xatarlar va tartibga solish yo‘nalishlari	158
21.	Mamarajabov Abdisamad Saidmurot o‘g‘li	Bojxona auditida tanlov mexanizmlari va ichki nazoratni baholashning ilmiy-amaliy jihatlari	166
22.	Qilichev Sanjarbek Javlonbek o‘g‘li	Sug‘urta kompaniyalarining investitsion jozibadorligi iqtisodiy mohiyati va uni shakllantiruvchi omillarning nazariy-metodologik asoslari	173
23.	Mamatov Baxadir Safaraliyeviç	Özbekistonning xalqaro investitsiyaviy hamkorligini rivojlantirişning iqtisodiy mexanizmlari va ustuvor yönalişlari	183
24.	Ruziyev Baxtiyor Salimboyeviç	Özbekiston tijorat banklarining moliyaviy holatini topologik ma’lumotlar tahlili usulida baholaş	193
25.	Bo’riboyeva Zamiraxon Ravshan qizi	Yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş: muammolari va ularni hal etiş yöllari	202
26.	Арипов Нодир Салимович	Рақамли трансформация минтақа иқтисодиётини барқарор ривожлантириш омили сифатида	213
27.	Маматов Ахметжон Атажанович	Миллий иқтисодиётни тадқиқ этишнинг илмий-назарий асослари ва уни трансформациялаш омиллари	220

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5

YENGIL SANOAT TARMOQLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALAŞTIRIŞ: MUAMMOLARI VA ULARNI HAL ETIŞ YÖLLARI

Bo’riboyeva Zamiraxon Ravshan qizi
Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti
“Iqtisodiyot” kafedrasi o’qituvchisi
E-mail: zamiraboriboeva@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Özbekiston Respublikasi yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning nazariy, taşkiliy va iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Yengil sanoat korxonalarida investitsiya faolligini oşiriş, moliyalaştiriş manbalarini diversifikatsiyalaş, bank kreditlaridan foydalaniş samaradorligini ta’minlaş, xorijiy investitsiyalarni jalb qiliş va xususiy kapital iştirokini kengaytiriş masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. 2020-2025-yillarda töqimaçilik, kiyim-keçak va çarm mahsulotlari işlab çiqariş tarmoqlarida asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar dinamikasi rasmiy statistik ma’lumotlar asosida örganilgan. Tahlil jarayonida investitsiya loyihalarini moliyalaştirişdagi yuqori foiz stavkalari, kredit resurslaridan foydalaniş imkoniyatlarining çeklanganligi, aylanma mablağlar tanqisligi, investitsiya loyihalarini baholaşdagi kamçiliklar, moliyaviy risklar va xorijiy moliyalaştiriş manbalaridan foydalanişdagi muammolar aniqlangan. Mavjud muammolarni bartaraf etiş maqsadida investitsiya loyihalarini aralaş moliyalaştiriş, lizing mexanizmlarini rivojlantiriş, eksport tuşumlariga boğlangan kreditlaş, kafolatlaş tizimini takomillaştiriş hamda investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholaş böyiça ilmiy taklif va tavsiyalar işlab çiqilgan.*

Kalit sözlar: *yengil sanoat, investitsiya loyihasi, investitsiya faoliyati, moliyalaştiriş mexanizmi, bank krediti, xorijiy investitsiyalar, töğridan-töğri xorijiy investitsiyalar, lizing, aylanma mablağlar, moliyaviy resurslar, investitsiya samaradorligi, eksport salohiyati.*

ФИНАНСИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В ОТРАСЛЯХ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Бурибоева Замирахон Равшан кызы
Ташкентский институт управления и экономики
Преподаватель кафедры «Экономика»
E-mail: zamiraboriboeva@gmail.com

Аннотация. *В данной статье исследуются теоретические, организационные и экономические механизмы финансирования инвестиционных проектов в легкой промышленности Республики Узбекистан. Научно проанализированы вопросы повышения инвестиционной активности предприятий легкой промышленности, диверсификации источников финансирования, обеспечения эффективности использования банковских кредитов, привлечения иностранных инвестиций и расширения участия частного капитала. На основе официальных статистических данных изучена динамика инвестиций в основной капитал текстильной, швейной и кожевенной промышленности в 2020-2025 годах. В ходе анализа выявлены высокие процентные ставки по финансированию инвестиционных проектов, ограниченный доступ к кредитным ресурсам, дефицит оборотного капитала, недостатки в оценке инвестиционных проектов, финансовые риски и проблемы использования иностранных источников финансирования. Для устранения существующих проблем разработаны научные предложения и рекомендации по смешанному финансированию инвестиционных проектов, развитию лизинговых механизмов, совершенствованию системы кредитов и гарантий, привязанных к экспортной выручке, и оценке экономической эффективности инвестиционных проектов.*

Ключевые слова: *легкая промышленность, инвестиционный проект, инвестиционная*

деятельность, механизм финансирования, банковский кредит, иностранные инвестиции, прямые иностранные инвестиции, лизинг, оборотный капитал, финансовые ресурсы, эффективность инвестиций, экспортный потенциал.

FINANCING OF INVESTMENT PROJECTS IN LIGHT INDUSTRY SECTORS: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Buriboeva Zamirakhon Ravshan kizi
Tashkent Institute of Management and Economics
Lecturer, Department of Economics
Email: zamiraboriboeva@gmail.com

Abstract. *In this state, the theoretical, organizational and economic mechanisms of financing investment projects in the Republic of Uzbekistan are being investigated. Nauchno proanalizirovany voprosy povyshenia investitsionnoy activity predpriyatiy legkoy promyshlennosti, diversivatsii istochnikov finansirovaniya, obespecheniya effektivnosti ispolzovaniya bankovskikh kreditov, privlecheniya inostrannykh investitsii i rasshireniya uchastiya chastnogo kapitala. On the basis of official statistical data, the dynamics of investment and basic capital of the textile, clothing and cooking industry in 2020-2025 are analyzed. V khode analyza vyyavleny vysokie protsentnye stavki po financirovaniyu investment projects, limited access to credit resources, deficit of working capital, shortages and low investment projects, financial risks and problems in the use of foreign sources of financing. To eliminate the serious problem, development of scientific proposals and recommendations for mixed financing and investment projects, development of leasing mechanisms, supervision and system credit and guarantee, tied to export vouchers, and investment projects with high economic efficiency.*

Key words: *easy industry, investment project, investment activity, financing mechanism, bank credit, foreign investment, direct foreign investment, leasing, working capital, financial resources, investment efficiency, export potential.*

Kiriş.

Jahon iqtisodiyotida işlab çiqariş jarayonlarining texnologik jihatdan yangilanişi, xalqaro mehnat taqsimotining çuqurlaşuvi, global qiymat zanjirlarining rivojlanişi va xalqaro bozorlarda raqobatning kuçayişi sanoat tarmoqlarida investitsiya faoliyatini kengaytirişni iqtisodiy taraqqiyotning muhim şartiga aylantirmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va rivojlanish bo‘yicha konferensiyasi (YUNKTAD)ning ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda global to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar mo‘tadil o‘sishni ko‘rsatdi, biroq geosiyosiy keskinlik va savdo risklari sababli tiklanish jarayoni nobarqarorligicha qolmoqda. 2025-yilda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga yo‘naltirilgan investitsiyalar ko‘paydi, ammo ular notekis taqsimlandi. “Rivojlangan iqtisodiyotlarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar oqimi 43 foizga keskin oshib, 728 milliard dollarga yetdi. Rivojlanayotgan mamlakatlarga investitsiyalar esa, aksincha, ikki foizga qisqarib, 877 milliard dollarni tashkil etdi. Ayniqsa, eng kam rivojlangan davlatlar bundan jiddiy zarar ko‘rdi. Xalqaro infratuzilma loyihalari 10 foizga qisqardi” [1]. Yengil sanoat tarmoqlari aholi bandligini ta’minlaş, içki bozorni iste’mol tovarlari bilan töldiriş, eksport tuşumlarini oşiriş, mahalliy xomaşyoni çuqur qayta işlaş va sanoatning tarkibiy tuzilişini takomillaştirişda muhim örin egallaydi.

Jahon tajribasi şuni körsatadiki, yengil sanoatning raqobatbardoşligi nafaqat işlab çiqariş quvvatlari va xomaşyo resurslariga, balki investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning samarali tizimiga ham bevosita boğliq. Xususan, Xitoy, Vyetnam, Janubiy Koreya, Turkiya va Bangladeş kabi mamlakatlarda töqimaçilik va kiyim-keçak sanoatining rivojlanişi investitsiyalarni işlab çiqarişni modernizatsiya qiliş, texnologik yangilaniş, eksportbop mahsulotlar işlab çiqariş va xalqaro brendlar bilan hamkorlikka yönaltiriş bilan uzviy boğliq bölgan. Mazkur mamlakatlar tajribasi investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda faqat tijorat banklari kreditlariga tayaniş

maqsadga muvofiq emasligini körsatadi. Aksinça, xususiy kapital, töğridan-töğri xorijiy investitsiyalar, xalqaro moliya institutlari mablağlari, lizing, korporativ moliyalaştiriş, eksport oldi moliyalaştirişi va davlat-xususiy şeriklik kabi moliyaviy instrumentlarning özaro uyğunlaşuvi tarmoqning barqaror rivojlanişi uçun muhim ahamiyat kasb etadi.

Özbekiston Respublikasida ham yengil sanoat milliy iqtisodiyotning muhim va istiqbolli tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda paxta tolasi, ipak, çarm va boşqa mahalliy xomaşyo resurslarining mavjudligi, mehnat resurslari salohiyati, töqimaçilik işlab çiqarişining şakllangan infratuzilmasi hamda taşqi bozorlarga çiqiş imkoniyatlari tarmoqda investitsiya loyihalarini amalga oşiriş uçun qulay iqtisodiy şart-şaroitlarni yaratmoqda.

Sönggi yillarda Özbekistonda paxta-töqimaçilik klasterlari faoliyatining kengayişi, ip-kalava işlab çiqarişdan tayyor kiyim-keçak va trikotaj mahsulotlarini işlab çiqarişga ötiş, çarm-poyabzal sanoatini rivojlantiriş, zamonaviy texnologik uskunalarni joriy etiş va eksport geografiyasini kengaytiriş borasida muhim özgarişlar amalga oşirildi. Şu bilan birga, yengil sanoat korxonalarida investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş bilan boğliq bir qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, bank kreditlari qiymatining yuqoriligi, uzoq muddatli moliyaviy resurslar yetişmasligi, kredit ta’minotiga qöyiladigan talablarning qat’iyligi, korxonalarning aylanma mablağlar bilan ta’minlanişidagi uzilişlar, moliyaviy hisobotlar sifatining yetarli emasligi va investitsiya loyihalarini tayyorlaş böyiça professional kompetensiyalarning çeklanganligi şular jumlasidandir.

Bundan taşqari, zamonaviy töqimaçilik uskunalari, avtomatlaştirilgan işlab çiqariş liniyalari, böyaş va pardozlaş texnologiyalari, energiya tejamkor qurilmalar hamda xalqaro sifat standartlarini joriy etiş katta miqdordagi investitsiyalarni talab qiladi. Uşbu loyihalarning özini qoplaş davri nisbatan uzoq bölişi esa korxonalarning qisqa muddatli kredit resurslari hisobiga investitsiya faoliyatini moliyalaştiriş imkoniyatlarini çeklaydi. Şu nuqtai nazardan, yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning mavjud mexanizmlarini ilmiy jihatdan tadqiq etiş, moliyaviy resurslardan foydalaniş samaradorligini baholaş va tarmoq xususiyatlariga mos moliyalaştiriş mexanizmlarini işlab çiqiş dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodlari.

Tadqiqotda tizimli tahlil, iqtisodiy taqqoslaş, statistik tahlil, dinamik qatorlar, moliyaviy koeffisiyentlar, iqtisodiy-mantiqiy tahlil, umumlaştiriş va ilmiy abstraksiya usullaridan foydalanildi.

Adabiyotlar şarhi.

Investitsiyalarni moliyalaştiriş nazariyasida bir qator muhim ilmiy yondaşuvlar mavjud. AQSHning Virjiniya universiteti Darden Biznes Maktabi professori Henry A.Davisning ilmiy ishlarida “yirik sanoat loyihalarining moliyaviy ta’minoti loyihaviy moliyalashtirish asosida amalga oshirilishi zarur. Bunda loyihaga sarflangan mablag‘lar (investitsiyalar, kreditlar) loyihadan keladigan daromadlar hisobidan qoplanishi kerakligi” [2] asoslab berilgan. Ilmiy nuqtai nazardan, bunday yondaşuv investitsiya loyihasining moliyaviy mustaqilligi, özini özi qoplaş qobiliyati va qarz majburiyatlarini bajariş salohiyatini baholaşga asoslanadi. Bunda loyihaning sof joriy qiymati, içki daromadlilik me’yori hamda qarzga xizmat körsatiş koeffisiyenti kabi körsatkiçlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Yevrokomissiyaning tadqiqotlar va innovatsiyalar bo‘yicha iqtisodchisi, ekspert E.Canton tadqiqotlarida “ishlab chiqarish va eksportga yo‘naltirilgan investitsiya loyihalarini amalga oshirishda moliyaviy resurslardan foydalanish, resurslarni taqsimlash bilan bog‘liq muammolar loyihani moliyalashtirish uchun investitsiyalarni, shu jumladan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois loyihalarni moliyalashtirishda banklarning rolini kuchaytirish, moliyalashtirishning muqobil manbalari sifatida obligatsiyalar va qimmatli qog‘ozlar bozorlarini yanada rivojlantirish” [3] zarurligi ta’kidlangan. Demak, bank kreditlari va kapital bozori instrumentlarining özaro uyğun rivojlanişi investitsiya resurslaridan samarali

foydalaniş, xususiy va xorijiy kapitalni jalb qiliş, işlab çiqariş quvvatlarini kengaytiriş hamda eksport salohiyatini oşirişning muhim moliyaviy-institusional şarti hisoblanadi.

Osiyo taraqqiyot banki eksperti Vivek Rao ilmiy tadqiqotlarida real sektordagi investitsion loyihalarni davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirish afzalliklari asoslab berilgan. Xususan, “loyihani moliyalashtirishda bir necha moliyaviy manbalarning ishtiroki va risklarning loyiha ishtirokchilari o‘rtasida taqsimlanishi moliyalashtirishning samaradorligini ta’minlaydi” [4]. Ilmiy nuqtai nazardan, risklarni loyiha iştirokçilari örtasida ularning moliyaviy imkoniyatlari, mas’uliyati va risklarni boşqariş salohiyatiga muvofiq taqsimlaş moliyalaştiriş samaradorligini oşirişning muhim mexanizmi hisoblanadi. Bunda har bir iştirokçi özi nazorat qila oladigan risklarni öz zimmasiga olişi maqsadga muvofiq. Bu yondaşuv moliyaviy yöqotişlarni çeklaş, investitsiyaviy javobgarlikni oşiriş va loyihaning uzluksiz amalga oşirilişini ta’minlaşga xizmat qiladi. Demak, moliyalaştiriş manbalarini diversifikatsiya qiliş va risklarni oqilona taqsimlaş investitsiya loyihalarining moliyaviy barqarorligi, iqtisodiy samaradorligi hamda uzoq muddatli investision jozibadorligini ta’minlovçi muhim omillar hisoblanadi.

Mahalliy iqtisodchi-olimlardan B.Tuxliyevning xulosalariga ko‘ra, “Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi mamlakatlari iqtisodiyotida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari o‘ziga xos jihatlari bilan ajralib turadi. Buning asosiy sababini investitsiyalashning ichki va tashqi manbalari nisbatining o‘zgarishiga xos bo‘lgan bozor modeliga o‘tish davrida aksariyat korxonalarning bir tomondan ssuda va fond bozori kapitallaridan foydalana olish imkoniyatlarining cheklanganligi bilan, ikkinchi tarafdan esa, investitsiya faoliyatini moliyaviy ta’minlashda o‘zlarining yetarli mablag‘lariga ega emasliklari bilan bog‘lash mumkin” [5]. Ilmiy nuqtai nazardan, mazkur holat korxonalarning investision faolligi köp jihatdan moliya bozori infratuzilmasi, kredit resurslarining mavjudligi va kapital jalb qiliş mexanizmlarining rivojlanganlik darajasiga boğliqligini ifodalaydi. Şu sababli investitsiyalarni moliyalaştiriş manbalarini diversifikatsiya qiliş, kapital bozorini rivojlantiriş va xorijiy investitsiyalarni jalb etiş mexanizmlarini takomillaştiriş muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, investitsiyalarni moliyalaştirişning içki va taşqi manbalari örtasidagi mutanosiblikni ta’minlaş korxonalarning investision imkoniyatlarini kengaytiriş, moliyaviy barqarorligini mustahkamlaş va iqtisodiy ösişni rağbatlantirişning muhim şarti hisoblanadi.

Franko Modilyani va Merton Miller tomonidan işlab çiqilgan “kapital tarkibi nazariyasi korxonaning öz kapitali va qarz mablağlari örtasidagi nisbat investitsiya va moliyaviy qarorlar samaradorligiga ta’sir körsatişini tuşuntirişda muhim ahamiyatga ega” [6]. Ularning yondaşuvi asosida korxona kapitalining optimal tarkibini şakllantiriş masalasi tadqiq etiladi.

Styuart Mayers va Nikolas Majluf tomonidan ilgari surilgan “moliyalaştiriş manbalarini tanlaş nazariyasi korxonalarning moliyalaştiriş manbalarini muayyan ketma-ketlik asosida tanlaşini izohlaydi” [7]. Unga köra, korxonalar birinçi navbatda içki moliyaviy resurslardan, keyin qarz mablağlaridan va zarurat tuğilganda taşqi aksiyadorlik kapitalidan foydalanişga intiladilar. Mazkur nazariya yengil sanoat korxonalari uçun ham muhimdir. Çunki korxonaning sof foydasi, amortizatsiya ajratmalari va boşqa içki moliyaviy resurslari yetarli bölmagan şaroitda taşqi moliyalaştiriş manbalarini jalb qiliş zarurati yuzaga keladi.

Jozef Stiglis va Endryu Vays tomonidan işlab çiqilgan “kreditni me’yorlaş nazariyasi” [8] esa banklar tomonidan kredit beriş jarayonida axborot asimmetriyasi, kredit tavakkalçiligi va qarz oluvçilarning moliyaviy holati muhim ahamiyatga ega ekanligini asoslaydi. Uşbu yondaşuv yengil sanoat korxonalarida kredit resurslaridan foydalanişdagi çeklovlarni tuşuntirişga yordam beradi.

Bundan taşqari, investitsiyalarni moliyalaştirişning zamonaviy yondaşuvlarida loyihaning moliyaviy barqarorligi, pul oqimlarining prognoz körsatkiçlari, sof joriy qiymat, içki daromadlilik me’yori, investitsiyalarning qoplaniş muddati va qarzga xizmat körsatiş koeffisiyenti kabi körsatkiçlardan foydalaniş muhim hisoblanadi.

Tahlil va natijalar.

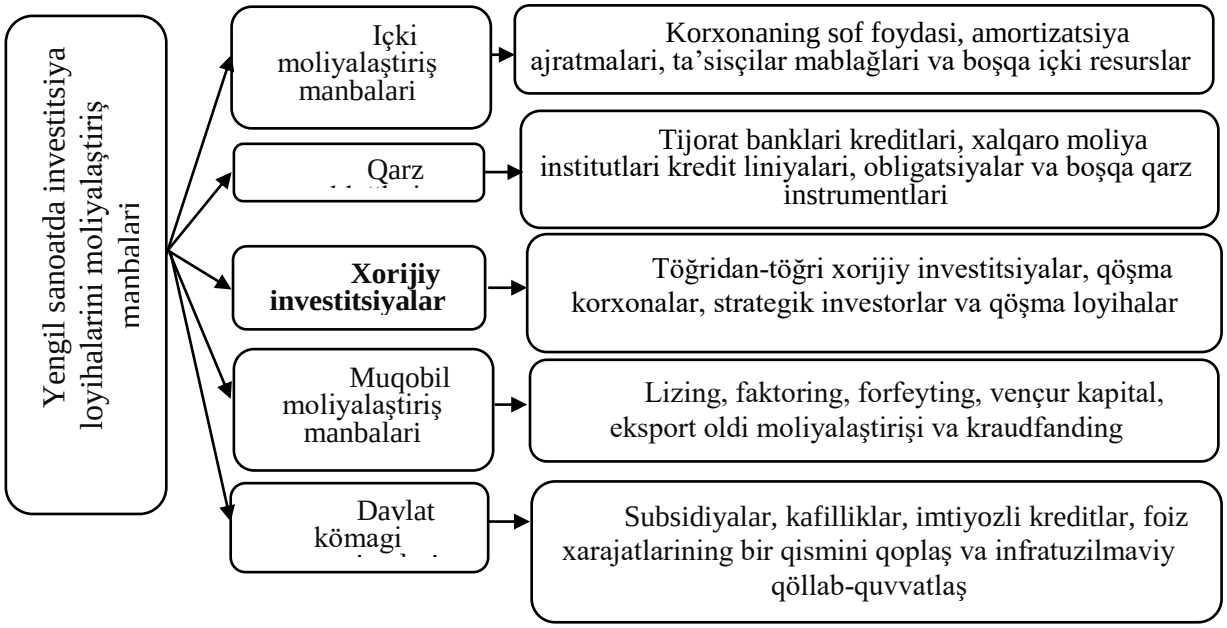
Investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş korxonaning işlab çiqariş va xizmat körsatiş

salohiyatini kengaytiriş, asosiy vositalarni yangilaş, yangi texnologiyalarni joriy etiş hamda iqtisodiy samaradorlikni oşiriş maqsadida zarur moliyaviy resurslarni şakllantiriş va ulardan maqsadli foydalaniş jarayonini ifodalaydi.

Yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning özіga xos xususiyati şundaki, mazkur tarmoqda işlab çiqariş jarayoni bir vaqtning özida ham asosiy kapitalga, ham aylanma mablağlarga katta ehtiyoj sezadi. Masalan, töqimaçilik korxonalarida zamonaviy töquv dastgohlari, yigiruv maşinalari, böyaş va pardozlaş uskunalarini xarid qiliş uzoq muddatli investitsiyalarni talab qilsa, paxta tolasi, kimyoviy böyoqlar, ip-kalava, qadoqlaş materiallari va boşqa resurslarni xarid qiliş aylanma mablağlarni talab etadi. Şu sababli yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişni faqat asosiy vositalarni xarid qiliş bilan boğlaş yetarli emas. Uşbu jarayon işlab çiqarişning barça bosqiçlarini, jumladan, xomaşyo xaridi, qayta işlaş, mahsulot işlab çiqariş, saqlaş, logistika va eksportga çiqarişni qamrab olişi lozim.

Yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş– bu korxonalarning işlab çiqariş quvvatlarini kengaytiri, texnologik modernizatsiyalaş, mahsulot turlarini diversifikatsiyalaşva eksport salohiyatini oşirişmaqsadida içki va taşqi moliyaviy resurslarni maqsadli şakllantiri, taqsimlaş va ulardan samarali foydalanişga qaratilgan iqtisodiy munosabatlar tizimidir.

Yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş manbalarini iqtisodiy mazmuniga köra quyidagi guruhlarga ajratiş mumkin:



1-rasm. Yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş manbalarining tasnifi va tavsifi [9]

Şunday qilib, yengil sanoat korxonalarida investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning samaradorligi moliyaviy resurslarning hajmi bilan bir qatorda ularning qiymati, muddati, qaytariliş şartlari va korxonaning pul oqimlariga mosligi bilan ham belgilanadi.

Özbekistonda yengil sanoat tarmoqlarini rivojlantiriş iqtisodiy islohotlarning muhim yönalişlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tarmoqda paxta xomaşyosini çuqur qayta işlaş, töqimaçilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari işlab çiqariş, çarm-poyabzal sanoatini rivojlantiriş va tayyor mahsulotlar eksportini kengaytirişga qaratilgan investitsiya loyihalari amalga oşirilmoqda. Yengil sanoat tarmoğida investitsiya faolligini baholaşda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar dinamikasi muhim statistik körsatkiç hisoblanadi. Uşbu körsatkiç işlab çiqariş quvvatlarini yaratiş, rekonstruksiya qiliş, zamonaviy uskunalarni xarid qiliş va asosiy vositalarni yangilaşga yönaltirilgan investitsiyalarni ifodalaydi.

Özbekiston Respublikasi Milliy statistika qömitasining rasmiy ma’lumotlar bazasida işlab

çiqariş tarmoqlari böyiça asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar töğrisidagi yillik ma’lumotlar 1-jadvalda keltirilgan. Jadval ma’lumotlari tahlili şuni körsatadiki, 2020-yilda töqimaçilik, kiyim-keçak va çarm mahsulotlari işlab çiqariş tarmoqlariga asosiy kapitalga yönaltirilgan investitsiyalar jami 12,1 trln sömni taşkil etgan bölsa, 2025-yilda bu körsatkiç 45,4 trln sömga yetgan. Demak, tahlil qilinayotgan davrda mazkur uçta tarmoq böyiça investitsiyalar nominal qiymatda qariyb 3,8 barobar köpaygan. Uşbu ösiş yengil sanoatda işlab çiqariş infratuzilmasini kengaytiriş, yangi korxonalar taşkil etiş, mavjud işlab çiqariş quvvatlarini modernizatsiya qiliş va texnologik yangilaniş jarayonlari faollaşganini körsatadi.

1-jadval

Özbekistonda yengil sanoatning asosiy tarmoqlari böyiça asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar dinamikasi (mlrd sömda)*

Tarmoqlar	2020-y.	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y.	2025-y.
Töqimaçilik mahsulotlari işlab çiqariş	8648,5	9261,1	13251,8	20503,0	22497,6	28830,3
Kiyim-keçak işlab çiqariş	2697,9	1865,7	3 853,8	4 188,6	9 848,0	12973,0
Çarm va unga tegişli mahsulotlar işlab çiqariş	728,5	500,8	492,5	991,2	2 206,5	3 627,7
Jami	**12074,9**	**11627,6**	**17598,1**	**25682,8**	**34552,1**	**45431,0**

**Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan işlab çiqilgan.*

Tarmoqlar kesimida tahlil qilinganda, eng katta investitsiya hajmi töqimaçilik mahsulotlari işlab çiqariş hissasiga töğri keladi. Jumladan, uşbu tarmoqqa kiritilgan investitsiyalar 2020-yilda 8,65 trln sömni taşkil etgan bölsa, 2025-yilda 28,83 trln sömga yetgan. Bu esa töqimaçilik işlab çiqarişi yengil sanoatda investitsiya faolligining asosiy harakatlantiruvçi yönalişi ekanligini körsatadi. Kiyim-keçak işlab çiqariş tarmoğida ham investitsiya faolligi sezilarli darajada oşgan. Xususan, 2020-yilda 2,70 trln sömni taşkil etgan investitsiyalar 2025-yilda 12,97 trln sömga yetgan. Bu holat ip-kalava va mato işlab çiqarişdan tayyor mahsulotlar işlab çiqarişga ötiş jarayonining investitsiyaviy ahamiyati ortib borayotganini anglatadi. Çarm va unga tegişli mahsulotlar işlab çiqariş tarmoğida ham 2024-2025-yillarda investitsiya hajmining sezilarli ösişi kuzatilgan. Mazkur holat çarmni qayta işlaş, poyabzal va boşqa tayyor mahsulotlar işlab çiqariş imkoniyatlarining kengayayotganini körsatadi. Şu bilan birga, jadvaldagi körsatkiçlar nominal qiymatda ifodalangan. Şu sababli ularning ösişini töliq real investitsiya ösişi sifatida baholaş mumkin emas. Real dinamikani aniqlaş uçun investitsiya deflyatoridan foydalaniş talab etiladi.

Yengil sanoatda investitsiyalarning tarkibiy tuzilişi tarmoqning kelgusi rivojlaniş yönalişlarini belgilaşda muhim ahamiyatga ega. 2024-yilda Özbekistonning qayta işlaş sanoatida asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi 137,1 trln sömni taşkil etgan. Uşbu investitsiyalarning 16,3 foizi töqimaçilik mahsulotlari va kiyim-keçak işlab çiqariş tarmoğiga yönaltirilgan. Bu mazkur tarmoqning sanoat investitsiyalari tarkibida muhim örin egallaşini tasdiqlaydi. 2025-yil yakunlari böyiça esa yengil sanoatning asosiy yönalişi bölgan töqimaçilik sanoatida işlab çiqariş hajmi 134 trln sömga yetgan, tarmoqda özlaştirilgan xorijiy investitsiyalar hajmi 2,1 mlrd AQŞ dollarini taşkil qilgan. Şu davrda tarmoqda 623 ming nafar aholi band bölgan. Uşbu ma’lumotlar yengil sanoatda investitsiya faoliyatining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati yuqori ekanligini körsatadi. Biroq, investitsiyalarning tarmoqlar böyiça taqsimlanişiga e’tibor qaratilganda, tayyor kiyim-keçak, yuqori sifatli trikotaj, texnik töqimaçilik, innovasion matolar va zamonaviy çarm mahsulotlari işlab çiqarişga investitsiyalarni yanada köpaytiriş zarurligi namoyon böladi. Çunki, paxta tolasi va ip-kalava işlab çiqarişning özi yuqori eksport daromadlarini kafolatlamaydi. Asosiy iqtisodiy samara mahsulotni çuqur qayta işlaş, dizayn, brendlaş, sifat sertifikatlari va xalqaro savdo kanallarini rivojlantiriş orqali şakllanadi.

Investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning samaradorligi moliyaviy resurslarning qaysi manbalardan va qanday şartlar asosida jalb etilişiga boğliq. Özbekistonda yengil sanoat korxonalari investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda asosan quyidagi manbalardan foydalanadilar: korxonalarning öz mablağlari; tijorat banklarining investitsiya kreditlari; xorijiy investitsiyalar va

xalqaro kredit liniyalari; davlat tomonidan taqdim etiladigan imtiyozli moliyaviy resurslar; lizing va boşqa muqobil moliyaviy instrumentlar. Bunda korxonalarning öz mablağlari investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda moliyaviy mustaqillikni ta’minlovçi muhim manba hisoblanadi. Biroq yengil sanoat korxonalarining aylanma mablağlarga bölgan yuqori ehtiyoji va mahsulot realizatsiyasi bilan boğliq pul oqimlarining özgaruvçanligi ularning içki resurslarini töliq investitsiya maqsadlariga yönaltiriş imkoniyatlarini çeklaydi.

Tijorat banklari kreditlari esa investitsiya loyihalarini amalga oşirişda muhim taşqi moliyalaştiriş manbai hisoblanadi. Biroq bank kreditlarining foiz xarajatlari, kredit muddati, garov ta’minoti va qarz oluvçining moliyaviy körsatkiçlariga qöyiladigan talablar ayrim korxonalar uçun moliyaviy tösiqlarni yuzaga keltiradi. Milliy statistika qömitasining ma’lumotlariga köra, 2025-yilda qayta işlaş sanoatida bank kreditlari va boşqa qarz mablağlari orqali asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi 5,56 trln sömni taşkil etgan. Mazkur körsatkiç 2024-yilda 2,47 trln söm bölgan. Bu ma’lumotlar sanoatda qarz mablağlari orqali investitsiyalarni moliyalaştiriş faollaşganini körsatadi. Biroq, uşbu raqam qayta işlaş sanoatining umumiy körsatkiçi bölib, uni töğridan-töğri yengil sanoatga tegişli deb talqin qiliş mumkin emas. Şu jihatdan, yengil sanoatning har bir kiçik tarmoği böyiça moliyalaştiriş manbalari tarkibi, bank kreditlari uluşi, xorijiy moliyalaştiriş va korxonalarning öz mablağlari töğrisidagi ma’lumotlarni alohida şakllantiriş muhim ahamiyatga ega.

Yengil sanoat tarmoqlarida yirik investitsiya loyihalarini amalga oşirişda xorijiy investitsiyalar muhim örin tutadi. Xorijiy investorlar nafaqat moliyaviy resurslar, balki zamonaviy texnologiyalar, işlab çiqarişni boşqariş tajribasi, xalqaro sifat standartlari va taşqi bozorlarga çiqiş imkoniyatlarini ham taqdim etadi. 2025-yilda Özbekiston töqimaçilik sanoatida özlaştirilgan xorijiy investitsiyalar hajmining 2,1 mlrd AQŞ dollariga yetgani mazkur yönalişning investitsiyaviy jozibadorligini körsatadi. Xalqaro moliyalaştirişda quyidagi institutlar bilan hamkorlikni kengaytiriş muhim: Jahon banki guruhi; Xalqaro moliya korporatsiyasi; Osiyo taraqqiyot banki; Yevropa tiklaniş va taraqqiyot banki; Osiyo infratuzilmaviy investitsiyalar banki; Islom taraqqiyot banki.

Mazkur institutlar bilan hamkorlik orqali yengil sanoat korxonalariga uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb qiliş, energiya samaradorligini oşiriş, ekologik standartlarni joriy etiş va işlab çiqarişni modernizatsiyalaş imkoniyatlari kengayadi. Biroq, xalqaro moliya institutlari mablağlaridan foydalanişda korxonalarning moliyaviy hisobotlari şaffofligi, korporativ boşqaruv sifati, loyihalarning ekologik va ijtimoiy talablarga muvofiqligi hamda investitsiya samaradorligini asoslaş darajasi muhim şart hisoblanadi. Şu sababli yengil sanoat korxonalarida xalqaro moliyalaştiriş imkoniyatlaridan foydalaniş uçun moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiqlaştiriş va investitsiya loyihalarini professional tayyorlaş tizimini rivojlantiriş zarur.

Şuni alohida qayd etiş zarurki, yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya faolligining ösişiga qaramasdan, investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş jarayonida bir qator moliyaviy, institusional va taşkiliy muammolar mavjud. Uşbu muammolar korxonalarning investitsiya imkoniyatlarini çeklaş bilan bir qatorda işlab çiqariş quvvatlaridan samarali foydalaniş, mahsulot tannarxini kamaytiriş va eksport raqobatbardoşligini oşirişga ham salbiy ta’sir körsatişi mumkin. Mavjud holatni çuqurroq örganiş asosida investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş bilan boğliq muammolarni quyidagi yönalişlarda guruhlaş mumkin:

1. Uzoq muddatli moliyaviy resurslar yetişmasligi. Yengil sanoat korxonalarida investitsiya loyihalarining muhim qismi zamonaviy uskunalar xarid qiliş, işlab çiqariş binolarini rekonstruksiya qiliş, yangi texnologiyalarni joriy etiş va işlab çiqariş quvvatlarini kengaytiriş bilan boğliq. Bunday loyihalarning iqtisodiy samarasi, odatda, ma’lum vaqt ötgandan keyin namoyon böladi. Masalan, töqimaçilik korxonasida yangi avtomatlaştirilgan işlab çiqariş liniyalarini örnatiş uçun katta miqdorda kapital mablağ talab etiladi. Uşbu investitsiyalarning qoplanişi esa mahsulot işlab çiqariş, realizatsiya qiliş va eksport şartnomalarining bajarilişiga boğliq. Agar korxona uzoq muddatli investitsiya loyihasini qisqa muddatli kreditlar orqali moliyalaştirsa, qarzni qaytariş

muddati bilan investitsiyaning pul oqimlarini şakllantiriş muddati örtasida nomutanosiblik yuzaga keladi. Natijada korxonaning joriy moliyaviy majburiyatlari ortib, investitsiya loyihasining moliyaviy barqarorligi pasayişi mumkin. Şu bois yengil sanoat korxonalari uçun investitsiya loyihalarining texnologik va iqtisodiy xususiyatlariga mos keladigan uzoq muddatli kredit resurslarini şakllantiriş muhim hisoblanadi.

2. Bank kreditlari qiymatining yuqoriligi. Yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning asosiy muammolaridan biri qarz mablağlarining qiymati bilan boğliq. Tijorat banklari kredit ajratişda moliyaviy resurslarning qiymati, inflyasiya, kredit riski, korxonaning tölov qobiliyati va garov ta’minotini hisobga oladilar. Natijada moliyaviy holati nisbatan zaif yoki yangi taşkil etilgan korxonalar uçun kredit oliş xarajatlari yuqori bölişi mumkin. Bunday vaziyatda investitsiya loyihasining prognoz daromadliligi kredit foizlari va boşqa moliyaviy xarajatlarni qoplaş uçun yetarli bölmasligi ehtimoli mavjud. Ayniqsa, tayyor kiyim-keçak, çarm-poyabzal va trikotaj mahsulotlari işlab çiqaruvçi kiçik hamda örta korxonalarda moliyaviy resurslarning qiymati investitsiya qarorlariga bevosita ta’sir körsatadi. Şuning uçun investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda foiz stavkalarini pasaytiriş mexanizmlarini takomillaştiriş bilan bir qatorda, kredit risklarini kamaytiriş va moliyalaştiriş manbalarini diversifikatsiyalaş ham talab etiladi.

3. Aylanma mablağlar tanqisligi va investitsiya resurslarining notöğri taqsimlanişi. Yengil sanoat korxonalarida investitsiya faoliyatining barqarorligi asosiy kapital va aylanma mablağlar örtasidagi muvozanatga boğliq. Töqimaçilik korxonalarida xomaşyo xaridi, energiya resurslari, kimyoviy moddalar, iş haqi, logistika va tayyor mahsulotlarni saqlaş uçun doimiy aylanma mablağlar talab qilinadi. Eksportga yönaltirilgan korxonalarda esa mahsulot işlab çiqariş va xorijiy xaridordan tölov kelib tuşişi örtasida muayyan vaqt oraliği mavjud böladi. Agar korxonada yetarli aylanma mablağlar bölmasa, u mavjud işlab çiqariş quvvatlaridan töliq foydalana olmaydi. Şu sababli ayrim hollarda investitsiya loyihasi doirasida yangi uskunalar sotib olingan bölsa-da, ularning töliq quvvatda işlaşi uçun zarur xomaşyo va moliyaviy resurslar yetişmasligi mumkin. Bu esa asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar samaradorligini pasaytiradi.

4. Kredit ta’minoti va garov muammolari. Tijorat banklari tomonidan investitsiya kreditlari ajratilişida garov ta’minoti muhim ahamiyatga ega. Biroq, yengil sanoat korxonalarining ayrimlarida yetarli qiymatga ega köçmas mulk, likvid aktivlar va boşqa garov ob’yektlari mavjud emas. Yangi taşkil etilgan korxonalarda esa işlab çiqariş faoliyati hali töliq şakllanmaganligi sababli garov ta’minoti imkoniyatlari yanada çeklangan bölişi mumkin. Bundan taşqari, sotib olinayotgan texnologik uskunalarning garov sifatida qabul qilinişi, ularning bozor qiymatini baholaş va realizatsiya qiliş mexanizmlarida ham ayrim qiyinçiliklar yuzaga keladi. Natijada iqtisodiy jihatdan istiqbolli bölgan ayrim investitsiya loyihalari moliyaviy ta’minot yetişmasligi tufayli amalga oşmay qolişi mumkin.

5. investitsiya loyihalarini tayyorlaş va baholaş sifatining yetarli emasligi. investitsiya loyihalarining moliyalaştirilişida biznes-reja, texnik-iqtisodiy asoslaş, bozor tahlili, pul oqimlari prognozi va risklarni baholaş muhim ahamiyatga ega. Biroq ayrim korxonalarda investitsiya loyihalarini tayyorlaş jarayonida quyidagi kamçiliklar kuzatilişi mumkin: içki va taşqi bozor talabining yetarliça örganilmasligi; mahsulot tannarxi va sotiş narxlarining real prognoz qilinmasligi; valyuta kursining özgarişi bilan boğliq risklarning hisobga olinmasligi; kreditlarni qaytariş manbalarining aniq belgilanmasligi; loyihaning ekologik va texnologik samaradorligiga yetarliça e’tibor berilmasligi; loyiha qiymatining asossiz oşirib körsatilişi. Bunday kamçiliklar moliyalaştiriş qarorlarining sifatini pasaytiradi va investitsiya risklarini oşiradi.

6. Xorijiy moliyalaştiriş manbalaridan foydalaniş imkoniyatlarining çeklanganligi. Xalqaro moliya institutlari va xorijiy investorlar bilan hamkorlik yengil sanoat korxonalari uçun muhim moliyaviy imkoniyat hisoblanadi. Biroq bunday mablağlarni jalb qiliş uçun korxonalardan yuqori darajadagi moliyaviy şaffoflik, xalqaro standartlarga muvofiq hisobot yuritiş, ekologik va ijtimoiy talablarga rioya qiliş, korporativ boşqaruvni takomillaştiriş talab etiladi. Mahalliy korxonalarning bir qismida mazkur talablarni bajariş uçun zarur taşkiliy va moliyaviy salohiyat yetarli bölmasligi mumkin. Şu sababli xalqaro moliyalaştiriş imkoniyatlaridan foydalanişni kengaytiriş uçun

korxonalarning institusional va moliyaviy tayyorgarligini oşiriş zarur.

7. Texnologik va valyuta risklarining yuqoriligi. Yengil sanoatda işlatiladigan zamonaviy uskunalarning katta qismi xorijdan import qilinadi. Bu esa investitsiya loyihalarida valyuta kursi, uskunalar narxi, yetkazib beriş muddati va ehtiyot qismlar bilan ta’minlaş kabi risklarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, import uskunalarini xorijiy valyutada xarid qilib, mahsulotlarning asosiy qismini içki bozorda milliy valyutada sotuvçi korxonalarda valyuta risklari yuqori böladi. Bunday holat investitsiya loyihalarining umumiy qiymatiga, kredit majburiyatlariga va loyihaning qoplaniş muddatiga salbiy ta’sir körsatişi mumkin.

Yuqoridagi muammolarni umumlaştirib, quyidagiça guruhlab ifodalaş mumkin:

2-jadval

Yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişdagi muammolar, ularning sabablari va iqtisodiy oqibatlari*

Muammolar	Asosiy sabablar	Iqtisodiy oqibatlar
Uzoq muddatli resurslar yetişmasligi	Bank resurslarining muddatlar böyiça çeklanganligi	Yirik investitsiya loyihalarining keçikişi
Kreditlar qiymatining yuqoriligi	Moliyaviy resurslar qiymati va kredit risklari	investitsiya xarajatlarining ortişi
Aylanma mablağlar tanqisligi	Xomaşyo va işlab çiqariş xarajatlarining yuqoriligi	Işlab çiqariş quvvatlaridan töliq foydalanmaslik
Garov ta’minoti muammosi	Likvid aktivlar va kafillik imkoniyatlarining çeklanganligi	Kredit oliş imkoniyatlarining qisqarişi
Loyihalarni baholaşdagi kamçiliklar	Moliyaviy tahlil va prognozlaş kompetensiyalarining yetarli emasligi	Moliyaviy risklarning ortişi
Xorijiy moliyalaştirişdan foydalanişdagi tösiqlar	Hisobotlar şaffofligi va xalqaro talablarga moslik muammolari	Xalqaro kapital jalb qiliş imkoniyatlarining çeklanişi
Valyuta va texnologik risklar	Import uskunalari va valyuta kurslariga boğliqlik	Loyiha qiymati va qoplaniş muddatining özgarişi

**Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan işlab çiqilgan.*

Jadval ma’lumotlaridan körinadiki, yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişdagi muammolar bir-biri bilan uzviy boğliq. Masalan, aylanma mablağlar tanqisligi korxonaning pul oqimlarini yomonlaştiradi, bu esa banklar nuqtai nazaridan kredit riskini oşiradi. Kredit riskining ortişi kredit şartlarining qat’iylaşuviga va moliyaviy resurslar qiymatining oşişiga olib kelişi mumkin. Şuningdek, investitsiya loyihalarini sifatli tayyorlaş imkoniyatlarining çeklanganligi xorijiy moliya institutlari mablağlaridan foydalanişga tösqinlik qiladi. Bu esa moliyalaştiriş manbalarining diversifikatsiyalaşuvini çeklaydi. Demak, mavjud muammolarni alohida-alohida emas, balki yagona moliyaviy-iqtisodiy tizim doirasida hal etiş maqsadga muvofiq.

Yuqoridagi tahlillar asosida yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişni takomillaştirişda quyidagilarga asosiy e’tibor qaratilişi maqsadga muvofiqdir:

1. Yengil sanoat investitsiya loyihalarini moliyalaştirişning maxsus dasturini işlab çiqiş zarur. Mazkur dasturda töqimaçilik, tikuv-trikotaj, çarm-poyabzal va boşqa yengil sanoat korxonalari uçun uzoq muddatli moliyaviy resurslardan foydalaniş imkoniyatlarini kengaytiriş nazarda tutilişi lozim. Bunda zamonaviy texnologiyalarni joriy etiş, mahalliy xomaşyoni çuqur qayta işlaş va eksportbop mahsulotlar işlab çiqarişga qaratilgan loyihalar ustuvor yönaliş sifatida belgilanişi maqsadga muvofiq.

2. Investitsiya kreditlarini korxonalarning pul oqimlariga moslaştiriş maqsadga muvofiq. Bank kreditlarini qaytariş jadvalini korxonaning işlab çiqariş mavsumi, buyurtmalar portfeli, eksport tuşumlari va investitsiya loyihasining qoplaniş muddati bilan muvofiqlaştiriş taklif etiladi. Bu korxonalarning kredit yukini optimallaştiriş va moliyaviy barqarorligini oşiriş imkonini beradi.

3. Kiçik va örta yengil sanoat korxonalari uçun kredit kafolatlari mexanizmlarini kengaytiriş lozim. Yetarli garov ta’minotiga ega bölmagan, biroq iqtisodiy jihatdan istiqbolli korxonalarga kredit kafilligi beriş mexanizmlarini rivojlantiriş lozim. Bunda kafillik berişda korxonaning biznes-rejasi, pul oqimlari, buyurtmalar portfeli va mahsulotni sotiş imkoniyatlarini baholaş maqsadga muvofiq.

4. Uskunalarni lizing asosida xarid qilişni rağbatlantiriş kerak. Zamonaviy tikuv, töquv, böyaş, pardozlaş va çarmni qayta işlaş uskunalarini lizing asosida xarid qiliş imkoniyatlarini kengaytiriş zarur. Buning natijasida korxonalarning dastlabki kapital xarajatlari kamayadi va mavjud mablağlardan aylanma kapitalni şakllantirişda ham foydalaniş imkoniyati paydo böladi.

5. Xalqaro moliya institutlari bilan maqsadli kredit liniyalarini taşkil etiş zarur. Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda yengil sanoat korxonalarining modernizatsiya, raqamlaştiriş, energiya samaradorligi va ekologik barqarorlik loyihalarini moliyalaştirişga möljallangan kredit liniyalarini kengaytiriş taklif etiladi.

6. Eksport şartnomalari asosida investitsiyalarni moliyalaştiriş mexanizmlarini rivojlantiriş lozim. Xorijiy xaridorlar bilan barqaror şartnomalarga ega bölgan korxonalar uçun eksport oldi moliyalaştirişi, faktoring va eksport kreditlarini rivojlantiriş maqsadga muvofiq. Bu işlab çiqarişni uzluksiz moliyalaştiriş va aylanma mablağlar yetişmasligi muammosini kamaytirişga xizmat qiladi.

7. Yaşil investitsiyalarni moliyalaştiriş mexanizmlarini joriy etiş maqsadga muvofiqdir. Suv va energiya tejamkor texnologiyalar, çiqindilarni qayta işlaş, ekologik toza böyoqlar va işlab çiqariş jarayonlarini modernizatsiya qiliş loyihalarini yaşil kreditlar va boşqa barqaror moliyalaştiriş instrumentlari orqali qöllab-quvvatlaş lozim.

8. Investitsiya loyihalarining natijadorligini doimiy monitoring qilib boriş zarur. Moliyalaştirilgan loyihalar böyiça investitsiyalarni özlaştiriş, işlab çiqariş quvvatlaridan foydalaniş, mehnat unumdorligi, eksport hajmi, rentabellik va kredit majburiyatlarining bajarilişi körsatkiçlarini muntazam baholaş tizimini joriy etiş taklif etiladi.

Xulosa.

Ötkazilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar natijasi körsatişiça, Özbekiston yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş masalasi tarmoqning barqaror rivojlanişi, texnologik modernizatsiyasi va eksport salohiyatini oşirişda hal qiluvçi ahamiyatga ega.

Birinçidan, yengil sanoat investitsiya faoliyati yuqori darajada kapital talab qiladigan, şu bilan birga aylanma mablağlar bilan uzluksiz ta’minlanişni taqozo etadigan tarmoq hisoblanadi. Şu sababli investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda asosiy kapital va aylanma mablağlar örtasidagi muvozanatni ta’minlaş muhim ahamiyatga ega.

Ikkinçidan, 2020-2025-yillarda Özbekistonning töqimaçilik, kiyim-keçak va çarm mahsulotlari işlab çiqariş tarmoqlariga asosiy kapitalga yönaltirilgan investitsiyalar hajmi 12,1 trln sömdan 45,4 trln sömgaça ösgan. Bu mazkur tarmoqlarda investitsiya faolligi kengayganini körsatadi. Biroq investitsiyalarning nominal ösişini real ösişdan farqlaş va ularning iqtisodiy samaradorligini alohida baholaş zarur.

Uçinçidan, investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda tijorat banklari kreditlari muhim örin tutsa-da, faqat bank kreditlariga tayaniş korxonalarning moliyaviy barqarorligi uçun yetarli emas. Şu sababli korxonalarning öz mablağlari, xorijiy investitsiyalar, xalqaro moliya institutlari resurslari, lizing, faktoring va boşqa muqobil moliyaviy instrumentlarni birgalikda qöllaş talab etiladi.

Törtinçidan, yengil sanoatda investitsiya loyihalarini moliyalaştirişga tösqinlik qiluvçi asosiy omillar sifatida uzoq muddatli resurslar yetişmasligi, kreditlar qiymatining yuqoriligi, garov

ta’minoti muammolari, aylanma mablağlar tanqisligi va investitsiya loyihalarini baholaş sifatining yetarli emasligi aniqlandi.

Beşinçidan, investitsiya loyihalarini moliyalaştirişda loyihaning moliyaviy natijadorligi bilan bir qatorda eksport salohiyati, texnologik yangilaniş, mehnat unumdorligi va ekologik samaradorligini ham hisobga oliş zarur.

Oltinçidan, aralaş moliyalaştiriş, kredit kafilliklari, lizing, eksport tuşumlariga boğlangan kreditlaş va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytiriş yengil sanoat korxonalarining moliyaviy imkoniyatlarini oşirişga xizmat qiladi.

Umuman olganda, Özbekiston yengil sanoat tarmoqlarida investitsiya loyihalarini moliyalaştiriş tizimini takomillaştirişning asosiy yönalişi moliyaviy resurslar hajmini köpaytiriş bilangina çeklanmasligi, balki ularning qiymatini pasaytiriş, muddatlarini uzaytiriş, moliyalaştiriş manbalarini diversifikatsiyalaş va investitsiyalarning iqtisodiy natijadorligini oşirişga qaratilgan bölişi lozim. Mazkur yondaşuvni amalga oşiriş natijasida yengil sanoat korxonalarining investitsiyaviy faolligi, işlab çiqariş salohiyati, eksport raqobatbardoşligi va moliyaviy barqarorligini oşiriş uçun zarur iqtisodiy şart-şaroitlar şakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati

1. World Investment Report 2026 International Investment in a Turbulent Era. United Nations publication issued by the United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD/WIR/2026. United Nations Publications 405 East 42nd Street New York, New York 10017 United States of America. wir2026_en (2) (1).pdf
2. Henry A.Davis. Project Finance: Practical Case Studies Second Edition VOLUME II Resources and Infrastructure. London. United Kingdom. 2003 Euromoney Institutional Investor PLC. Printed in England by The Cromwell Press, Trowbridge. – P. 23-24.
3. Erik Canton. Financing the real economy. ECFIN economic briefs are occasional working papers by the European Commission’s Directorate-General for Economic and Financial Affairs which provide background to policy discussions. Issue 30 | February 2014. – P. 5.
4. Vivek Rao. An empirical analysis of the factors that influence infrastructure project financing by banks in select asian economies. Asian development bank. August 2018 (An Empirical Analysis of Factors Influencing Project Financing by Banks of Infrastructure Public–Private Partnership Projects in Select Asian Economies).
5. Tuxliyev B.K. Investitsiyalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish. I.f.d. diss. Avtoref. – T.: TDIU, 2021. 24-b.
6. Modigliani F., Miller M. H. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment // The American Economic Review. – 1958. – Vol. 48. – No. 3. – P. 261–297. Teorema Modilyani Miller: novatorskaya rabota Mertona Millera - FasterCapital
7. Myers S. C., Majluf N. S. Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have // Journal of Financial Economics. – 1984. – Vol. 13. – No. 2. – P. 187–221. Teoriya iyerarxii (pecking order theory) - Sovremennыye korporativnыye finansы
8. Stiglitz J. E., Weiss A. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information // The American Economic Review. – 1981. – Vol. 71. – No. 3. – P. 393–410. Credit rationing - Wikipedia.
9. Özbekiston Respublikasi Milliy statistika qömitasining statistik ma’lumotlar bazasi, asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar körsatkiçlari asosida muallif hisob-kitoblari. Tarmoqlar yengil sanoatning asosiy işlab çiqariş yönalişlari sifatida guruhlaştirilgan.